

PRIEKŠVĀRDS

RTU Inženierzinātņu vēstures pētniecības centra (IVPC) sagatavotajā ceturtajā zinātniskajā žurnālā publicēti septiņi pētījumi par Rīgas Politehnikuma (RP) / Rīgas Politehniskā institūta (RPI) studentiem, absolventiem un mācībspēkiem, kā arī ar citiem ar inženierzinātnēm saistītiem jautājumiem. Zinātnisko publikāciju autori ir Latvijas zinātnieki, zinātņu vēsturnieki, muzejnieki un pedagogi. Rakstu pamatā galvenokārt ir RTU 60. starptautiskās zinātniskās konferences 2019. gada 10. oktobrī nolasītie referāti. Pētījumu tematika ir RP / RPI studentu, absolventu un mācībspēku darbība, inženierzinātņu un biedrību vēsture.

Pirmais zinātniskajā žurnālā publicētais pētījums veltīts zirgvilkmes ratu ražošanu Latvijā 20. gadsimtā, lielāku uzmanību pievēršot tiem uzņēmumiem, kas darbojās Madonas apkārtnē. Tā autors ir Latvijas Zinātņu vēstures asociācijas biedrs madonietis Indulis Zvirgzdiņš. Plašāk analizēta Augusta Mazura (1885–1975) ratu un ragavu darbnīca, viena no ievērojamākajām apvidū. Pēc Otrā pasaules kara to nacionalizēja, un tā darbojās ar nosaukumu «Madonas rūpkombināta ratu un ragavu darbnīca». Pētījumu papildina tabulas par saražotās produkcijas apjomu. Zirgvilkmes rati bija galvenais transporta līdzekļu veids vietējos pārvadājumos Latvijas Republikā un tās teritorijā līdz 20. gadsimta 50. gadiem, kad pakāpeniski palielinājās automašīnu skaits, kas veica pārvadājumus.

Latvijas Zinātņu vēstures asociācijas biedrs Ivans Griņevičs veicis pētījumu par izgudrotājdarbības attīstību un izgudrotāju autortiesībām Latvijā, kas iesākās 18. gadsimta vidū, kad tagadējās Latvijas teritorija bija cariskās Krievijas daļa. Pirtiesības ražot un ekspluatēt Krievijā bija tiem izgudrotājiem, kuri bija ieguvuši privilēģijas. Latvijas Republikā 1920. gadā tika nodibināta Patentu valde, kas pastāvēja līdz 1940. gadam. Pētījuma autors atklājis Latvijas Izgudrotāju biedrības (1923–1936; no 1993) mērķus un darbību, uzsverot RPI un RTU absolventu un mācībspēku ieguldījumu tās darbībā atjaunotajā Latvijas Republikā 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā.

Tukuma muzeja direktore vēsturniece Agrita Ozola rakstā par Rīgas Politehnikuma studenta Alfona Eihvalda (1862–1923) devumu Tukuma pilsētas attīstībā atklāj ne tikai viņa lomu Tukuma pilsētas pārvaldībā, bet arī uzņēmējdarbībā un sabiedriskajā dzīvē – Tukuma Latviešu biedrībā un evaņģēliski luteriskajā draudzē.

Nākamais zinātniskajā žurnālā publicētais pētījums veltīts kontrolbīlešu drukas aizsācējam, Rīgas Politehnikuma absolventam (1878), rīdziniekam Frīdriham Augustam Naukam (*Friedrich August Nauck*;

1855–1913) un viņa dzimtai, atzīmējot viņa 165. dzimšanas dienu. Pētījuma autore – RTU IVPC direktore *Dr. sc. ing.* Ilze Gudro, RTU IVPC Vēstures pētniecības un zinātnisko publikāciju nodaļas vadītāja profesore *Dr. paed.* Alīda Zigmunde – pateicas drukas un papīra vēstures pētniekam Artim Ērglim par ieteikumiem un precizējumiem raksta tapšanā. Inženieris F. A. Nauks ir RP pirmā direktora Ernsta Nauka (*Ernst Nauck*; 1819–1875) trešais bērns, un raksts papildina plašās Nauku dzimtas vēsturi, kā arī atspoguļo rīdzinieka devumu sabiedriskā transporta kontrolbiļešu drukas pirmsākumos 19. gadsimta 2. pusē.

Divi pētījumi veltīti RPI absolventiem, laikabiedriem, Latvijas čempioniem vieglatlētikā Mārtiņam Stabiņam un Andrim Staģim. RPI viņi sāka studijas 20. gadsimta 60. gados un studiju laikā bija augstskolas labāko sportistu vidū vairākās sporta disciplīnās. Andris Staģis ir viens no Latvijas vieglatlētikas statistikas aizsācējiem, vairāku grāmatu par vieglatlētikas vēsturi autors. Mārtiņa Stabiņa dzīvesgājumam un sportiskajām aktivitātēm izsekojusi Latvijas Universitātes docētāja Ērika Lanka, savukārt raksts par Andri Staģi tapis sadarbībā ar profesori Alīdu Zigmundi.

Inženierzinātņu doktore Ilze Gudro izpētījusi RTU konferenču un sporta centra «Ronīši» darbību un attīstību 50 gados, izmantojot ne tikai Latvijas bibliotēku, bet arī RPI un RTU darbinieku atmiņas un personīgos arhīvus un RTU Infrastruktūras departamenta materiālus. Piesaisot RPI / RTU finanses un pateicoties Freiju ģimenes atbalstam – zemes dāvinājumam RTU (1997), «Ronīši» pakāpeniski izveidojušies par vienu no lielākajiem augstskolas konferenču un sporta centriem Latvijā.

Zinātnisko žurnālu noslēdz divi pielikumi – mūžībā aizsaukto RTU ilggadējo darbinieku nekrologi un RTU 2019./2020. studiju gada nozīmīgāko notikumu hronoloģija (01.09.2019–31.08.2020).

2019./2020. studiju gadā mūžībā devušies mācībspēki Viktors Nešpors, Georgijs Obuševs, Aleksejs Ozoliņš, Aivars Šulcs, Renāte Tavare, Velta Tupureina, Daniels Turlajs, Aleksandrs Urbahs, bijušais RPI Ķīmijas fakultātes dekāns Jezups Bindars, ilggadējie RTU darbinieki Aivars Andruškins, Mudīte Eizentāle, Ilze Mazure, Marija Rutkovska un Valdis Ziemelis, kā arī RTU Goda doktors Reinhards Vītols un RTU Goda biedrs, RTU IVPC zinātniskā žurnāla «Inženierzinātņu un augstskolu vēsture» redkolēģijas loceklis akadēmiķis Jānis Stradiņš.

Pētījumi RTU un inženierzinātņu vēsturē turpinās, un to rezultāti tiks publicēti nākamajos RTU IVPC zinātniskā žurnāla numuros.

Galvenā redaktore asociētā profesore *Dr. psych.* Airisa Šteinberga

FOREWORD

The fourth issue of the scientific journal prepared by the RTU Research Centre for Engineering History (RCEH) comprises seven studies on Riga Polytechnicum (RP) / Riga Polytechnic Institute (RPI) students, graduates, lecturers and issues related to engineering sciences. The authors of the scientific publications are Latvian scientists, historians of science, museologists, and pedagogues. The articles are mainly based on the presentations made at the RTU 60th International Scientific Conference on 10 October 2019. The research topics are the activities of RP / RPI students, graduates and lecturers, the history of engineering sciences and associations.

The first article is dedicated to the study on the production of horse-drawn carriages in Latvia in the 20th century. More detail the carriage and sledge workshop of *Augusts Mazurs* (1885–1975) is analysed, one of the biggest in the region. The author of the article is *Indulis Zvirgzdiņš* from *Madona*, a member of the Latvian Association for the History of Science, pays more attention to companies operating in the *Madona* region. After World War II, it was nationalized and operated under the name of «*Madona* Industrial Combine of Carriages and Sledges Workshop». The research is supplemented by tables on volume of production. Horse-drawn carriages were the main means of local transport in in the Republic of Latvia and its territory until the 1950s when the number of cars performing transportation gradually increased.

Ivans Griņevičs, a member of the Latvian Association for the History of Science, conducted a research on the development of inventors' activities and copyrights in Latvia, which started in the middle of the 18th century when the present territory of Latvia was part of tsarist Russia. Only those inventors who had acquired the privilege had the right to produce and operate in Russia. In the Republic of Latvia, the Patent Office was established in 1920, which existed until 1940. The author of the research describes the goals and activities of the Latvian Society of Inventors (1923–1936; from 1993), emphasizing the contribution of RPI and RTU graduates and lecturers to its activities in the renewed Republic of Latvia at the end of the 20th century and at the beginning of the 21st century.

The Director of the *Tukums* Museum, historian *Agrita Ozola*, reveals the contribution of Riga Polytechnicum student *Alfons Eihvalds* (1862–1923) to the development of *Tukums* city, his role in *Tukums* city administration and his participation in business and public life by being a member of *Tukums* Latvian Society and Evangelical Lutheran Church.

The next article is dedicated to the founder of public transport ticket printing, a graduate of Riga Polytechnicum (1878), Friedrich August

Nauck (1855–1913) from Riga and his family, in celebration of his 165th anniversary. The authors of the research are the Director of RTU RCEH *Dr. sc. ing. Ilze Gudro*, Head of RTU RCEH Department for Historic Research and Scientific Publications Professor *Dr. paed. Alīda Zigmunde* want to express gratitude to publisher and polygraphist, paper and printing history researcher *Artis Ērglis* for helping in writing an article. Engineer F. A. Nauck is the third child of Ernst Nauck, the first Director of RP (1819–1875). The article complements the history of the big family of the Naucks, as well as reflects the contribution of Rigans to the beginnings of public transport ticket printing in the second half of the 19th century.

Two studies are dedicated to RPI graduates, contemporaries, and Latvian athletics champions *Mārtiņš Stabiņš* and *Andris Staģis*. They started their studies at RPI in the 1960s and during their studies were among the best athletes of the university in several sports disciplines. *Andris Staģis* is one of the pioneers of Latvian athletics statistics and the author of several books on the history of athletics. *Mārtiņš Stabiņš*' life and sports activities have been traced by *Ērika Lanka*, a lecturer of the University of Latvia, whereas the article about *Andris Staģis* has been written in collaboration with Professor *Alīda Zigmunde*.

Ilze Gudro, Doctor of Engineering, has studied the operation and development of the RTU Conference and Sports Centre «*Roniši*» in 50 years using the resources of Latvian libraries as well as the memoirs and personal archives of RPI and RTU employees and documents of the RTU Infrastructure Development Department. By attracting RPI / RTU finances and thanks to the support of the *Freiji* family – a gift of land to RTU (1997) – «*Roniši*» has gradually become one of the largest university conference and sports centres in Latvia.

The volume concludes with two appendixes – obituaries of RTU long-term employees and a chronology of key events and achievements of academic year 2019/2020 from 1 September 2019 to 31 August 2020.

Academic year 2019/2020 brought mournful messages: lecturers *Viktors Nešpors*, *Georgijs Obuševs*, *Aleksejs Ozoliņš*, *Aivars Šulcs*, *Renāte Tavare*, *Velta Tupureina*, *Daniels Turlajs*, *Aleksandrs Urbahs*, former Dean of the Faculty of Chemistry of RPI *Jezups Bindars*, long-term RTU employees *Aivars Andruškins*, *Mudīte Eizentāle*, *Ilze Mazure*, *Marija Rutkovska* and *Valdis Ziemelis*, as well as RTU Honorary Doctor *Reinhards Vītols* and RTU Honorary Member, Academician Member of the Editorial Board of RTU RCEH Scientific Journal «History of Engineering Sciences and Institutions of Higher Education» *Jānis Stradiņš* passed away.

Research in the field of engineering and history of RTU continues and the results will be published in future RTU RCEH scientific journals.

Editor-in-Chief Associate Professor *Dr. psych. Airisa Šteinberga*